

բարուցը վրայ խլովթիւնն ալ աւելնալով, աւելի ևս զայրացուց զայն, ու ան վստահ և կասկածաւոր ըրաւ զՊէթովէն՝ ամենուն։

Պէթովէնի վրայ հասած այս խեղճութիւնները աւելի ևս սաստկացան և անդարմանելի եղան այն խեղճ պատահարաց պատճառաւ՝ որ տեղի ունեցան ներկայ դարուս սկիզբը։ Այլ և այլ ահաւոր պատերազմներ մի առ մի հարուածեցին իր բարեկամներն ու ձեռնտուները, որով ստիպուեցաւ Պէթովէն միշտ աշխատիլ որպէս զի կարենայ իր օրուան պարէնը ճարել։

1809ին Հերոնիմոս Պոնաբարդէ վէսդֆալիոյ թագաւորը իր մատրան զլիսաւորութիւնը Պէթովէնի յանձնելու մտօք վէսդֆալիա հրաւիրեց զինքը. այլ Աւստրիոյ Ռոտուֆ արշիդուքսը, Լօպքովից իշխանը, և Գինսբրի կոմսն չուզելով այդպիսի երևելի հանճար մը կորուսանել, տարեկան 4,000 ֆիորինի հասոյթ մը կապեցին, որպէս զի վեննայէն չի հեռանայ։ Պէթովէն երբ իր ապրուստն գտաւ, ընկերութենէ փախչելով, Պատէն ըստած գեղը քաշուեցաւ, ուր մաղձոտ կեանք մը կ'անցունէր 'ի միայնութեան, և իր մէկ քանի սերտ բարեկամներէն զատ, մէկու մը հետ տեսութիւն չէր ընէր։

Պէթովէն ականջի խլութեամբ երաժշտութեան մի միայն կարևոր գործին կորուսանելով, իր երգերը սկսաւ աչքի տեսութեամբ շարադրել, որոց մէջ զեղեցիկն և անսովորն այնպէս միացած են իրարու հետ, որ զարմանալի կերպով կը յայտնեն Պէթովէնի հոգւոյն վիճակը։ Երբ մեծամեծք Եւրոպիոյ ժողովոյ համար վեննա եկան, շատ տեսակ պատիւներ ըրին Պէթովէնի, և Լուդովիկոս ԺԶ ոսկիէ չքաղրամ մը զրկեց իրեն։ Բայց խեղճ Պէթովէն միշտ աւելի մաղձոտ և առանձնակեաց, ջրգողութեան ախտէն բռնուելով, լմնցուց իր տառապանաց կեանքը 1827 տարւոյն մարտի 26ին։

Մարմնով հուժկու էր, բարձր և վսեմ ճակատ մ'ունէր, ազնուական

բարք մը. թէպէտ գէպը դառն էր, բայց ժպիտով կը քաղցրացունէր։ Ուրիշ ճիւղ գիտութեանց մէջ ալ ըստ բաւականի հմտութիւն ունէր. սաստիկ ընթերցասէր էր. քաջ տեղեակ էր պատմութեան, և մայրենի լեզուէն զատ ուրիշ քանի մ'օտար լեզուներ ալ կը խօսէր։

Իր շարադրած երգերուն գալով, վրանին անհամեմատ հանճարոյ մը եղականութիւն կը տեսնուի։ Պէթովէն չուզելով այլոց նմանիլ, երաժշտութեան նոր շաւիղ մը բացաւ, և ոչ բան մը կըրցաւ զարտուղել զինքը նոյն շաւղէն։ Այս օրուան օրս Պէթովէն աշխարհիս անվերջանալի զարմացման նիւթ եղած է. վասն զի ինքը գործիական երաժշտութիւնը այնպիսի գերազանցութեան հասուց, որուն ոչ ոք կրցաւ հասնիլ մինչև ցայսօր։

Պէթովէն քսան և հինգ թուով դաշնակի (Piano-forte) երգ թողուց, և բազմութիւն մը այլ և այլ տեսակ երգոց։ Գերմանական թէատրոյի ամենէն նշանաւորներէն մէկն է Պէթովէնի ֆիտէլիոնը։ Իրեն շարադրած երգոց մէջ անուանի են նաև Ստերայիտէ և Պատերսզովի ադադակը։

1847ին, Պոն՝ Պէթովէնի ծննդեան քաղաքը, 'ի յիշատակ իրեն փառաւոր արձան մը կանգնեց։ Եւ անցեալ տարի այս ամսոյս մէջ Պէթովէնի ծննդեան հարիւրամեան զարադարձն ըլլալով, երաժիշտը փառաւոր հանդէս մը կատարեցին 'ի պատիւ մեծանուն երաժշտին։

ՊՐԱՀՄԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴ

(Տես էրես 261:) — Շարունակութիւն և վերջ։

Պրահմանը Սուրբ Հեղինէի առջևէն անցնելու ատեն՝ մինչդեռ այդ ծովերու միւս հսկայն զարմանքով մը կը դիտէր, յանկարծ ազդու ու միանգամայն տը-

խուր առած մը միտքն եկաւ որ Նարեկէնի ստեպ կրկնածն էր :

Շատ է աւուրն չար իւր :

« Աւագ, ըսաւ, իր հզօր ձայնովը՝ այս բանս զուրցած ատենը, բանակներ կը ջարդէր ու թաղաւորներ կը կործանէր : Իւրաքանչիւր օր անոր հանճարոյն ընդարձակ մտածութիւններուն միշտ բաւական կ'ըլլար : Բայց ժամանակ մը վերջը ասիկայ համակամութեան խօսք մը եղաւ իր բերանը : Խաղաղութիւն իր հոգւոյն » :

Հանդարտ օգի մը հանդիպելով, որ շատ անգամ արեւադարձից ծովերուն զճանապարհորդը կը տառապեցնեն, երկար ատեն յապաղելէն ետեւ և Բարեյուսոյ զուխը անցած ատենը, այն տեղի սովորական փոթորկաց մէկի մը դէմ կ'առնէին ետեւ, Նարեկ-Մունի վերջապէս Պէնկալայի ծովեզրը ելաւ :

Երբ այն քրքոյի չքեղ ծառերը տեսաւ, որ դեռ ցամաքը չերեցած հորիզոնին վրայէն կը տեսնուէին, սիրտը ամուր մը սկսաւ զարնել : Իմաստութեամբ ու փորձով հարստացած էր, սակայն լի էր նաև վախով որ չըլլայ թէ բարեկամները թողուցածին պէս չգտնայ : Տարմա-վաղի շատ ծեր էր. փարվաղի շատ մանկահասակ. արդեօք երկուքն ալ սպասէին պիտի իր դարձին, մէկը լաւագոյն երկիր մը դեռ չիգնացած, այն սիրոյ վարձքը վայելելու համար՝ զոր մարդկութեան նուիրած էր, ինչպէս անոր տրուելի երկնային ժառանգութիւն մը. և միւսը դեռ ևս իր ապագայն քան զիրենք երջանկագոյն և աւելի հաստատուն ապագայի մը հետ չկապած : Չէր կրնար ինքնիւրեն չյեղյեղել ստեպ այս. Բաղնդն երբ իր նեցուկ եղած ծառը արմատախիլ կորսնցնէ, ուրիշ նեցուկի մը պէտք ունի, ուստի իր ծաղիկները դէպ 'ի այն ճիւղը կ'արձրէ՝ որ իրեն աւելի մօտ է... : Այս մտածութիւնն էր միայն որ զինքը կը տանջէր :

Եւրոպական քաղաքականութեան արդիւնքներուն ականատես ըլլալէ ետեւ,

իր երկրին մէջ տեսածներն զինքը թէ կը զարմացնէին և թէ կը տխրեցնէին : Բնութիւնը միշտ գործունեայ էր, մարդս միշտ անգործ : Այն ընկերական հիմնադրութիւններն որ այնքան դարերէ 'ի վեր Հնդկաստանի մէջ կը յարատեւէին, առանց աշխարհակալութեանց ու տարիներու պատճառաւ այլայլելու, ալ իմաստուն չէին երևար իրեն, որովհետեւ ընկերութիւնը անփոփոխ վիճակի մէջ կը բռնէն : Վերջապէս, եթէ հարկ է ամեն բան ըսել, այն չորս ցեղերուն շարունակումը, որով անհրաժեշտ Հնդկաց ազգը կը տարածուէն, ամենէն ահաւոր նախապաշարումը երեցաւ իրեն. վասն զի անհատաբար առնելով զմարդը կը կասեցնէ ու չի թողուր որ կատարելութեան մէջ զարգանայ :

Օր մը մինչդեռ Գանդեսէն դէպ 'ի վեր կ'ելէր, անանկ ատեն մը որ բնութեան մէջ ամեն բան կը հանգչի կը հանդարտի կ'երջանկանայ. անանկ ժամ մը որ գոբիլան՝ հնդկային սոխակն՝ յետին քաղրաձայնութիւն մը կը լսեցնէ արևուն յետին ճառագայթները ողջունելու համար, որք իր երգոցը հետ կը լսեն. խարոյկ մը նշմարեց ու սարսափեցաւ. որովհետեւ ստոյգ ըսել էին իրեն թէ Անդղիացիք վերջապէս յաջողել էին այն սոսկալի զոհերը ջնջելու, ուր ողջ ողջ կ'ին մը բոցերու մէջ իր էրկանը դիակին վրայ կը մեռնէր : Մօտեցաւ այն երիտասարդ Պրահմուհոյն որ Սիւդդի գործադրելու և ահաւոր տանջանքներով կեանքը զոհելու վրայ էր, 'ի յիշատակ սիրոյ մը՝ զոր կարելի է ամենեւին զգացած չէր : Ժամանակաւ ճանչցած էր զանիկայ, ուստի աչքերն արցունքներով լեցուեցան ու առանց ոչ զնելու չորս կողմի խռնած մարդկան բազմութեանը, համարձակաբար հարցուց անոր, թէ արդեօք զաւակացը վրայ չէր ցաւեր : « Ի՞նչ ընեմ, ով Պրահմա, ըսաւ, դուն առաջին ևս որ բաղդիս վրայ կը ցաւակցիս. մեզի երկինքը երջանկութիւն կը խոստանան, իսկ երկրիս վրայ յաւիտենական նախատինք :

ընտրութեանը վրայ տարակուսելու չէ՝ — Այս ըսելով երիտասարդ այրին քանի մը վայրկեան տխուր մտաժութեանց մէջ ընկղմեցաւ։

« — Բայց թող զիս, խօսքը շարունակեց ըսելով, դեռ ես քանի մը վայրկեան ունիմ երկրիս վրայ մնալու, այն ալ պէտք է նուիրեմ անոր՝ որուն կեանքն ինձմէ է »։ Այս ըսելով տղայ մը բերել տուաւ օրօրոցի մը մէջ պառկած, որ մալիգայի ծաղիկներու բուրմանը մէջ պատած էր. շատ մը համբուրելէն ետեւ, ծոցն առաւ և սկսաւ դիեցընել. վերջը երբ այն անմեղուկը դադրեցաւ այն մաքուր կաթը ծծելէն, որ քիչ ատենէն իսպառ պիտի ցամբէր, իր մօրը երեսը ժպտեցաւ այնպիսի ժպտով մը որ երկնային լեզու մըն է մօր ու զաւկի մէջ. Պրահմուհին նորէն զայն պզտի անկողնոյն վրայ հանգչեցուց այնպիսի նայուածք մը տալով անոր՝ որուն մէջ յայտնի կը տեսնուէր այն մայրական սիրոյ բոլոր բորբոքը, որ հազար անգամ կեանքը կու տայ իր զաւկին, և թշուառ կնիկան մը տառապանքը, որուն և ոչ իսկ մէկ քանի վայրկեան կու տան՝ որ անոր համբոյրներովը կշտանայ։

Երիտասարդ այրին մէկ քանի արտասուախառն սիրոյ ժպիտներով իր տղուն հետ այն մունջ լեզուովն խօսելէն ետեւ, որ քանի մը ամսէ 'ի վեր աղէկ կը հասկընար, իր սրտին այս վերջին խօսքերը զուրցեց, ինչպէս թէ այն պզտիկն ալ հասկընար. « Մնաս բարով, մանկիկս, վաղը Պրահմանը քեզի հայր պիտի ըլլայ և բնութիւնը մայր, որ վայրի պզտի թուռններն ալ կը սնուցանէ. բայց երբ դուն ժպտիս, ալ մօր մը ժպիտը քեզի պիտոր չպատասխանէ։ Երնէկ եթէ ուրախութեցդ գոնէ արեւուն գուարթ ճառագայթ մը պատասխանէր։ Ա՛լ լալու ատենդ, մայր մը չըլլայ պիտոր որ աչքերդ սրբէ. ո՛վ, թէ գոնէ իրիկուան դգուող հովիկն չորցընէր զանոնք »։... Կ'ըսեն թէ երկինքը պիտի երթամ հայրդ գտնելու, բայց ինձի համար երկինքը քու օրօրոցիդ քովն է։

մայր մը անկէց ուրիշ չի փնտռեր։ Աւա՛ղ. դու աղջիկ մ'ես ու ցաւոց նուիրուած, սկսէ ընթացքդ, մայրդ ահա իրենը կը լմնցնէ։ — Երբոր պզտիկութենէդ ելլես, դուստր իմ, ուրիշներուն թշուառութեանցը կարեկից ըլլալ սորուելու ես, վասն զի ինչպէս կը տեսնես՝ կնոջ ճակատագիրն այդ է. սիրել և վշտանալ. և վշտանալ ուրիշները մը խիթարելու համար։ Երբոր գեղեցիկ և վառվռուն օրիորդ մ'ըլլաս, սփոփիչ դուրժը քեզի առաջին առաքինութիւնն ընես. կենաց մէջ շատ ցաւալի օրեր կան, յորս միայն այդ առաքինութիւնն է որ կը մնայ Պրահմայի մեզի տուած բոլոր բարիքներէն, կամ բաղդին թողածներէն։ Բարով մնաս, դուստր իմ, միշտ ինչպէս հիմա անանկ ժպտիս առնոց երեսը՝ որ քու շուրջդ են...։ Առանձնութեան արցունքները պահէ քեզի. լաց և աղօթէ, բայց հեռի 'ի մարդ կանէ։ Ո՛հ, եթէ կարենայի ես զքեզ տեսնել գեղեցիկ, դգուած և սիրոյ խնամօք չըջապատած, կ'ըսէի քեզի, եկու զիրկս լաց, ապահով եղիր սրտիս վրայ։ Բայց դու մայր պիտի չունենաս, և ոչ ոք քեզի համար զքեզ պիտի սիրէ, ինչպէս մայր մը զքեզ կրնայ սիրել։ Սիրեցեալ դստրիկ, քու զարնանդ իրիկունն ալ պիտի գայ, դու ալ մայր պիտի ըլլաս ատենիդ. կը փափաքիմ որ փեսայդ զքեզ շատ շուտ երկինք չկանչէ։ Զինկատես դու ալ անանկ ժպտի մը՝ ինչպէս այդ որ ես հիմա կընկատեմ...։ Լսէ, զիս կը կանչեն. աղէկ մտիկ ըրէ...։ Երբ մայր ըլլաս՝ ըսէ քու աղջկանդ, թէ կնոջ մը ամենէն ազնիւ առաքինութիւնն միշտ ներքին է։

Նարա—Մունի չղիմացաւ անկէ աւելին մտիկ ընելու. հեռացաւ դնաց խորին ցաւով. և նորէն Գանգեսի վրայ նաւարկել սկսած էր, երբ զոհնոյն ճիւղերը ականջին զարկին, որ ծնծղայից և թմբկաց ձայներուն հետ խառնուելով կը խղզուէին։

Քանի մը փարսախ աւելի հեռուն, Նարա—Մունի հասաւ բազնի մը մօտ, ուր Գանգա գիցուհոյն հանդէսը կը

տօնախմբէին: Այն ատեն իմացաւ թէ ժողովրդեան մը քանի քանի զարմանալի սեպուած սովորութիւնք անտեղի կ'երևան, եթէ ուրիշ ազգաց ունեցած: Ներուն հետ բաղդատուելու ըլլան: Տեսնելով այն թշուառները որք ինքնակամ դժնդակագոյն տանջանաց իրենք զիրենք կը դատապարտէին, սոսկալով աչքերը մէկդի կը դարձնէր: Հասկըցաւ որ ճանապարհորդութեանց փորձն ալ կը նմանի դարուց փորձին, որ նոյն առարկաները շատ տարբեր աչքով տեսնելու տայ: Եւ յիշաւ տեսաւ գետն զերբը ապաշխարողներով լցուած, որք այնպէս կը ջանային տանջանքներ հնարելու, ինչպէս ուրիշ մարդիկ հաճոյք ունէր ուսին մէջէն անցուցած ճանկով մը իրենք զիրենք կուռքի մը առջև կախել կու տային, և այսպիսի դրից մէջ բոլորովին արիւնաթաթաւ երերալով, ի պատիւ Պրահային երգեր կ'երգէին: Ունէր ուխտ ըրած էին բնաւ ձեռքերնին չի բանալու: և այս տուած խօսքերնին այնպէս հաւատարմութեամբ կը պահէին, որ իրենց եղունգները վայրի անասնոց ճիրանաց նման ձեռքերնին ճեղքած միւս կողմէն անցած կը տեսնուէին: Կային ալ, որք երկայն ժամեր զլսիվայր կը կենային: և անոնց մէջ ճանչցաւ իր հին բարակամներէն Պրահայ ման մը՝ որ վիզին վրայ ելակի ձևով երկաթէ անհետքով վանդակ մը կը կրէր: Որուն պատճառաւ ալ չի կարենալով իր ձեռքերը գործածել՝ անշուշտ անօթութենէ և ծարաւէ կը մեռնէր, եթէ մերձաւորը չօգնէին: Ամենէն չափաւորներն իրենց բաղուկներն ցկեանս տարածուած պիտի բռնէին, անոր համար պատի մը կապել կու տային՝ որ բոլորովին ճկունութիւնը կորստնցընեն: Իրենց փառասիրութիւնն էր քարին նմանիլ, և իրենց պատիւն՝ ապառաժի մը պէս անշարժ մնալուն վրայ կը կայանար:

Նարա-Մունի այս թշուառներուն վրայ սաստիկ խղճալով մը նայեցաւ: Այն աստուածը՝ զոր պաշտել սորուեցայ, ինքն իրեն ըսաւ, այնչափ խստապա-

հանջ չէ: Խղճին պատուիրեալ զոհերովն է որ անոր պաշտօն կը մատուցուի, և իր պահանջած զոհերն ամենեւին արիւնազանդ չեն:

Այսպիսի զգացմանց յուզմամբ լըցեալ, երիտասարդ Պրահայնը հասաւ այն գետին բերանն որ ծեր Տարմա-վադիին բնակութիւնը կը տանէր: Անանկ կ'երևար Նարա-Մունիին՝ ինչպէս թէ թռչուններն քան զուրիշ երկիրն երունը աւելի զուարթութեամբ մը իր գալուստը կ'ողջունէին: և ծաղկները իրենց անուշաբոյրը աւելի քաղցրութեամբ կը խառնէին անտառաց բուրմանց հետ: Հօտերը կը խայտային գետեզերաց արմաւենեաց մէջ, և հազարաւոր ցընծութեան ձայնք արձագանգը կը յոգնեցընէին: Վերջապէս տեսաւ այն քոքոյի ծառերն՝ որք ծեր Պրահային բնակարանը կը շրջապատէին: Հոն տեղ ամենայն ինչ աւելի կենդանի կ'երևար: Թռչունք աւելի զուարթ՝ մարդու ներկայութենէն չէին զարհուրեր: Եամոյրք փոխանակ փախչելու, կը վազէին գրգուռք ընդունելու: Խաղաղ երջանկութեան, անդորրութեան և առատութեան երևոյթ մը՝ կարծես թէ կ'ըսէր մարդուս, ուրախ կեցիր՝ որովհետեւ հոս ամեն կենդանի արարած իր բարեկամին քով կը զուարճանայ: « Ոհ, ըսաւ երիտասարդ Պրահայն, նաւէն ելլելով, արդարեւ հոս է արդարոյ բնակութիւնը, անոր բնակարանը՝ որ չի դադրիր իմ ճամբորդութեանս մէջ գտած ամենէն գեղեցիկ առածն ի գործ դնելու: Կը տեսնեմ ստոյգ որ իր սիրտը յայտնած է իրեն զայն: Բովանդակ բնութիւնն իսկ նոյնը ինծի կ'ըսէ, և միայն ինքն է որ երբէք չի խաբեր »:

« Այո, ամենայն ինչ որ կենդանի է, զնոյնը իբրեւ երախտագիտութեան օրհնութիւն կը կրկնէ, որ անդադար իրեն զոհութիւն կը մատուցանէ »:

Երիտասարդ Պրահայնը այս խօսքերս լսեցընելու ատեն արևն ալ մայրը մտնալու վրայ էր: օրը իրաւ գեղեցիկ էր, բայց լմնալու մօտ: Այն հանդարտութեան մէջ միանգամայն թէ քաղցր

և թէ տխուր բան մը կար: Չգաց որ աճապարելու էր: Շուտ մը ծեր Պրահ, մանին բնակարանը մտաւ, ուր հաւատարիմ ծառայ մը անոր գալուստը փութաց իր տիրոջը իմացընելու:

Բայց աւանդ. այն տեսարանն որ իր աչքին ներկայացաւ պատկառեցուցիչ ու տխուր էր միանգամայն. ինչպէս այն օրուան տեսած գեղեցիկ իրիկունը: Երբ յոյն ուժը ալ միայն հոգւոյն մէջն էր. և սակայն դեռ ևս նայուածքին մէջ ուրախութիւն մը կար և ձայնին մէջ եւրախտագէտ գոհութիւն առ Աստուած: Բարվաղիին վրայ նայելով որ զինքը մեծ հոգով կը խնամէր՝ կարծես թէ այս երկու զգացմունքները իրարու հետ կը խառնէր: Ալ աւելի հաճութեան կերպ մը փայլեցաւ աչացը վրայ, երբ Նարա-Մուռիին ներս մտնալը տեսաւ. Որդեակ իմ, կ'անուանէր զինքը, և իր ծերացեալ բազկացը մէջ զինքը գրկելով կը ջանար այն սրտին վրայ սեղմել ուր երբէք չար մտածութիւն մը չէր բողբոջած:

« Հայր իմ, ըսաւ երիտասարդ Պրահ, մանր, յետ լալով զինքը գրկելուն, և յետ իրմէ դարձին համար օրհնութիւն խնդրելու, հայր իմ, իմ գտած ամենէն գեղեցիկ առածս այն է զոր երկայն առտենէ 'ի վեր կը գործադրես. այո՛ նոյն այն է որ քեզի այս հանդարտութիւնը կու տայ, նոյն այն է, որ զցաւը քեզի մոռցընել կու տայ: Ո՛հ. այնչափ գեղեցիկ պիտի գտնաս զայն՝ որ Բարվաթին ինծի պիտի շնորհես »:

Այս ըսելով երիտասարդ Պրահման գիւրքը բացաւ, և ծերը զայս կըցաւ կարդալ:

Ինչ որ կը փափաքէս որ քեզի ընեն, դու ալ ուրիշ ըրէ:

Նարա, ըսաւ մեղմ ձայնիւ, երիտասարդին. — « Ես գիտէի զայն, բայց կ'ուզէի որ դու քեզմէ գտնես և սորվիս զնոյնը 'ի գործ զնել: Հապա ուրեմն, դուստրս քուկդ է, և քու իմաստութեան մեծագոյն զանձը քու գործողդ զանձն է: Հասկըցեր ես ինչ որ աշխարհ.

քըս քեզի սորվեցուց: Այսուհետեւ Աստուած քեզ վարձատրէ այնպիսի կենակցաւ մը՝ որ քու կենօրդ ապրի և զգայ ինչ որ դու զգացիր: Բայց, շարունակեց ծերը ըսելու, քու բերած առածներդ թէպէտ և շատ աղէկ կը յարմարին առանձին ամեն մարդու կըրթութեւն, նմանապէս ընդհանուր մարդկութեան ալ կը հային: Ահաւասիկ տըղաքներս, այն առածներէն մէկ քանին, որոնց ազնուութիւնը ինծի կենաց փորձը ցցուց. և իմ աչքիս առջև նուազ օգտակար բաներ չեն երևնար, որովհետեւ կրնան ձեր ներքին բարեբաղդութեանը գրաւական մը ըլլալ »:

« Ձեր յանձն առած կապանաց մէջ, ձեզի երջանկութիւն բերող պատուական առածն այն է՝ որ ամենէն աւելի յիշեցընել կու տայ ձեզի այն փոխադարձ ներողամտութիւնը, զոր պարտական են իրարու երկու ամուսինը որք մէկմէկու բարեկամ եղած են: Միտքը դնել թէ և ոչ վշտալի տհաճութեան վայրկեան մը կամ և ոչ թերութիւն մը գեղեցիկ կենաց մը մէջ ձեր յուսացեալ երջանկութիւնը նսեմացընելու պիտի չգան, « անտի յոյս ըսել է կամ, արթնցած մարդու մը երազ »: ոչ երբէք կարելի է բաւականապէս կրկնել այս, թէ « տնուորաց առաքինութիւնները այնքան աւելի դժուար են՝ որքան աւելի ստէպ անոնց պէտք կայ »: Բայց համարիլ թէ դուք կրնաք փոխադարձաբար իրարու պակասութեանց ներել, հիմակուրնէ իսկ յուսացածս է. մանաւանդ եթէ յիշէք ծեր չինացի գրականի մը խրատները, որուն դասերուն վրայ շատ խորհրդածած եմ ձեզի աւանդելու համար:

Ոչ այնքան մեծ է կնկան մը համար իր էրկանը սիրելի ըլլալ և զինքը անով հաւատարիմ ընել, որչափ ինքզինքը անկէ յարգել տալով բոլոր իր պարտուցը վրայ համոզել:

Աւելի աղէկ չէ արդեօք մարդու՝ հաճոյասէր գորովանօք հատուցանել իր կնկանը այն սէրը և առաքինութիւնը որ անկէ կը պահանջուի, քան թէ բովանդակ իր կենացը հանգստութեամբ՝ այն արցունքները ստանալ զոր իրեն թափել կու տայ:

« Ուրեմն ամեն ընտանեկան առաքինութիւններն երկուքներնուդ ներողամտութեան յիշատակներով ալ զիւրին պիտի երևան, ինչպէս նաև սիրոյ յիշատակաւ՝ որ առ միմեանս պարտական էք ամեն զոհ հեշտ պիտի երևայ: Արդարեւ կայ բարիք մը՝ մեծագոյն քան զամենայն բարիս երկրի, շարունակեց ծերը գորովայից աչօք Բարվադիին վրայ նայելով, ինչպէս թէ այն նայուածքովը ուզէր օրհնել զանիկայ, 'ի փոխարէն այն հոգոյ՝ որոնցմով խնամեր էր իր ծերութիւնը. և այն բարիքը ունեցայ, որ թէ իմ սրտիս հանգստութիւն տուաւ և թէ իմ տանս խաղաղութիւն: Ներքին մեծ քաղցրութիւն, հեշտագոյն կեանք մը ու գործունեայ մարդասիրութիւն մը ծագեցաւ իմ աղջկանս՝ առ հայրն ունեցած սէրէն, և այն խանդաղատանքէն՝ զոր ինքը կը ցուցնէր այն ամեն բաներուն որ իր բոլորը կը գտնուէին »:

« Այս իմ ներքին խաղաղութեանս դիւրին օրինակէն զրացիքս ալ իրենց խաղաղութիւնը գտան, որովհետև օրինակը դիւրին ըլլալով և զերջանկութիւնն հետեանք ունենալով՝ ամենքն անոր հետեցան: Ուստի երբ զաւակ ունենաք՝ սորուեցուցէք իրենց այս բարեբար խաղաղութիւնը՝ որ այնչափ անգամ զիս մխիթարեց. ըսէք իրենց թէ փոխանակ մեծ հոխութեանց մէկ մտածութիւն մը իրենց թողուցի. « Մի միայն յանցաւորը առ որ ներողամիտ ըլլալու չէ՝ մարդուս անձն է »: և այս դիտակցութիւնն է որ ինծի վերջին օրուան հանգիստը տուաւ »:

Այս խօսքերէս վերջը երիտասարդ Պրահման և Բարվադին ընդունեցան իրենց միութեան օրհնութիւնը: Քիչ մը ատեն վսեմ լուծիւն մը տիրեց. վասն զի երկու երիտասարդ ամուսնացելոյ սիրտը նոյն իսկ իրենց ուրախութեան մէջ տխուր էին, որովհետև կը տեսնէին որ մահուան ստուերը ծերունոյն վրայ կը թափառէր զինքը անհնչացընելու ոպառնալով:

Գիշերը քաղցր և խաղաղ խօսակցու-

թեամբ անցուցին, նման այն բարեկամ ներուն որք զիրար թողլու վրայ են, զիտ նալով որ քիչ ատենէն նոյն տեղը պիտի տեսնուին: Բայց առաւօտը ծերը քիչ մը դժուարութեամբ անկողնոյն մէջ շտկուեցաւ նստաւ, և այն երկու երիտասարդներուն՝ որք իրեն զաւակ եղած էին ըսաւ. — « Կ'ուզեմ մէյմ'ալ տեսնել այն լոյսն որ զաշխարհս կը լուսաւորէ, ինչպէս ալ լսեցի այն իմաստութիւնն որ ազգերը կը լուսաւորէ »:

Այն ատեն Նարա-Մունի մէկգիւրբաւ արմաւենիէ փսիաթն՝ որ նորածին արեգակը կը ծածկէր. և ծերը կարող եղաւ դիտելու այն ընդարձակ դաշտ, վայրն որ լուսով և ստուերով ծածկուած հեռուները կը ձգէր: Արմաւենիները գետոյն վրայէն եկած հովիթն թեթեւ մը ծռելով կը տատանէին. կարծես թէ իրենց մրմունջովը երջանիկ հոգւոյ մը օրհասական երթը կ'ողջունէին: Այն մեղմ սօսաւիւնին հետ հազար տեսակ անուշահոտ բուրմունք յերկինս կը բարձրանային և արևուն ճառագայթները աղամաթղենեաց և առեքեաց ճիւղերէն բեկեղեկելով ծերուն գլխուն վրայ, ինչպէս արքազան լուսապսակ կը շողային: Երբ Պրահման այն դաշտորէից վրայ այնպիսի խորին հայեցումաճք մը պտըտցուց որ կենաց վերջին թափովը կը վառին, և կարծես թէ երկնային իրաւունք մ'ունին վայրկեան մը ապագային մէջ տեսնալու:

Դաշտավայրին մէջ պրահման մը, փռանկ մը, և մահմետական մը տեսաւ, որք կարծես թէ այն բնութիւնը կը դիտէին որ իրեն համար մարելու վրայ էր, այլ անոնց համար դեռ շատ անգամ պիտի վերանորոգուէր, վասն զի իրենք դեռ ևս այն գեղեցիկ օրուան առաւօտեան պէս երիտասարդք էին:

Տարմա-վադի քիչ մը ատեն դիտեց ինչ որ աչքին ներկայացաւ. յետոյ ամուր ձայնով մը խօսեցաւ, ինչպէս որ շատ հեղ գորովանաց վերջին խօսք մը կ'ըսեն. — « Բարեաւ մնասցիք բնութիւն գեղեցկազարդ, գաւիթ դալա-

րեաց, որ Պրահայն ծաղիկներով կը ծածկէ, կամար երկնային, որ կը ծածկես ուրիշ պանչելիք, թռչնոց քաղցր բարբառ, երկրիս անուշ բուրմունք, որ յերկնից կ'առնուր ձեր քաղցրութիւնը, մնացէք բարով...: Չեմ կրնար անջատմանս ատեն չթափել քանի մը արցունք, ինչպէս որ արշալոյսը յերկինս վերանալու ատեն քանի մը կաթիլ ցօղ կը թափէ երկրիս վրայ...: Ո՞վ չարտասուեր իր առջի օրերն. ո՞վ հառաչանք մը չիզսպեր երբ խեղճ բնակութիւնը թողլու կ'ըլլայ, որ նոյն իսկ լահոռի պանչելիքները երթայ դիտէ »:

« Բայց ստոյգ կը զգամ որ անանկ ատեն զերկիրս կը թողում, երբ մեծաւ մեծ բաներ հանդիպելու վրայ են: Նարա—մունի, այն իմաստութիւնը զոր դու ամեն ժողովուրդներէն քաղելով բերիր, այն իմաստութիւնը ամեն մարդկանց մէջ պիտի ծաւալի: Այդ երեք երիտասարդներդ որ կը տեսնեմ դաշտին մէջ, և որք հիմա այն երկու արմաւենեաց մէջ կը հանգչին, ինչպէս տաճարի մը մէջ անկէց արևուն ծաղիլը ողջունելով, այդ երեք մարդիկդ որ արդ միաբանեալք են, օրինակ պիտի ըլլան մարդկութեան, որ պատերազմելէն յողոված վերջապէս կ'ըմբռնէ մեծ ընտանեաց եղբայրակցութիւնը: Այն պանչելիքները՝ որ Փռանկաց աշխարհին մէջ կը հանդիպին՝ կ'իմացնեն ինծի թէ տգիտութեան սոսկալի կանխակալ կարծիքները պիտի անհետանան քիչ ատենէն, հեռաւորութիւնն մարդկանց խտրոց պիտի չըլլայ, և երկնից սուրբ կամացը պիտի ծանօթանան՝ երբ իրարու միտքը հասկրնան: Այն կամքը, Նարա—Մունի, այն խօսքերուն մէջն է, զոր դու քաղեցիր, ուստի զանոնք յեղյեղելէն մի ձանձրանար, ինչպէս արևն իսկ չիձանձրանար զերկիրս լուսաւորելէն »:

Ինչպէս որ երկիրս կը համբերէ անոնց որք զինքը կը կոխկռտեն և հերկելով իր ծոցը կը պատռեն, այսպէս ալ պէտք է որ մենք չարին տեղ՝ բարի հատուցանենք:

Բարեք ըրէ և մի նայիր թէ որո՞ւ կ'ընես:

Մարդս իր կենաց շրջանին մէջ այն ասան աւելի մերձաւոր կ'ըլլայ երջանկութեան, երբ ազատութիւնն, առողջութիւնն, և սրտի խաղաղութիւնը ստանայ:

Երբ միտքն այնպէս մը ամփոփեց՝ ինչպէս թէ չուզէր միտքը բերել այն յիշատակները որք ջնջուելու վրայ էին, և այս երկու առածներս արտաբերեց, զորոնք շատ իրաւունք ունէր յեղյեղելու, վասն զի բոլոր կենացը մէջ զանոնք ի գործ դրած էր:

Դարձեալ հոգին տալու ժամանակը միմիւրաց ըսելով:

Ինչ որ կը փափաքիս որ քեզի ընեն, դու ալ ուրիշ ըրէ:

Ներէ ամենուն, բայց դու քեզի մի ներեր:

ՀԻՆԳ ՇԱՐԱԹ ՕԳԱՊԱՐԿԻ ՄԷՋ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑ ԱՆԳՂԱՑՑԻՈՑ

ՅԱՓՐԻԿԷ

(Տես երես 330:)

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

Հոյր կ'իշխայ. — Անապատին մերձակայք. — Զրի պաշարին որոշումը. — Հասարակածին գիշերները. — Սամուել Ֆերկրսընի անհանգստութիւնը. — Ստոյգ վիճակը. — Քեկերտի և Ճոյի եռանդուն պատասխանը. — Գիշեր մըն ալ:

Վիկտորիան մենաւոր և գրեթէ ցամքած ծառի մը վրայ կռուած ըլլալով, կատարեալ անգործութեամբ դիչերն անցուց, ճանապարհորդը կարող եղան քիչ մը քուն ըլլալ, որուն այնչափ պէտք ունէին, անցած օրերուն այլայլութիւնները տխուր յիշատակներ թողած էին վրանին:

Առաւօտեան դէմ երկինքը դարձեալ իր պայծառ յստակութիւնն ու ջերմութիւնը ստացաւ: Գունար օդու մէջէն վեր ելաւ. շատ մը անօդուս փորձերէ ետեւ, վերջապէս չափաւոր երազ հոսանք մը գտաւ, որ զինքը դէպ ի հիւսիսային արևմուտք կը տանէր: